

Г. Й. Насмінчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

**ВКЛАД У ПОДОЛАННЯ СТЕРЕОТИПІВ: ІВАН ОГІЄНКО І
СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

У статті аналізуються огієнкознавчі студії, здійснені вченими-літературознавцями в межах наукового видання «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта» (2003-2007 рр.)

Ключові слова: огієнкознавство, компаративістика, популяризація творчості І.Огієнка.

За останніх п'ять років огієнкознавство поповнилось низкою видань, здійснених науковцями Кам'янець-Подільського національного університету (з 20 серпня 2008 року — імені Івана Огієнка). У 2003 році вийшов перший випуск наукового збірника «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта», який започаткував серію томів на пошанування Великого Українця, одного зі світових авторитетів у державотворенні, культурології, мовознавстві, богослов'ї. Другий випуск побачив світ 2005 року, і, як зазначає у передньому слові голова Всеукраїнського Товариства Івана Огієнка, керівник Центру огієнкознавства Євгенія Сохацька, збірник, де «аналізується діяльність ученого-енциклопедиста у політологічному, культурологічному, історико-літературному та педагогічному вимірах» [2, с.3] «є значно поглибленим дослідженням» [2, с.3] його спадщини. На відзначення 125-річчя від дня народження Огієнка у 2006 році гуманітарії не лише Кам'янця-Подільського, а й практично усіх регіонів України підготували третє видання фахового збірника. У 2007 році зацікавлена громадськість отримала не лише четвертий (останній на сьогодні) випуск збірника, а й книгу Є.Сохацької «Молюся за весь Рідний Край...»: Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності», де «зроблено справді новітні відкриття авторки в галузі нового розділу сучасної гуманітарної науки — огієнкознавства» [5, с.5]. До 90-ліття Кам'янець-Подільського національного університету, фундатором і ректором якого був Іван Огієнко, випущено бібліографічний покажчик «Іван Огієнко: «Тобі, Україно, відав я всі сили...» (укладачі Є.Сохацька, О.Трончук, В.Пархоменко).

Цілий комплекс наукових питань, згрупованих за проблематикою «Іван Огієнко — літературознавець», «Іван Огієнко й український літературний процес», «Іван Огієнко й предтечі національного відродження», «Іван Огієнко й проблеми української духовності» відстежують учені з Києва і Львова, Житомира й Острога, Кам'янця-Подільського і Чернігова, Торонто і Вінніпега, Кракова і Брусилова, Чернівців і Сум. Автори літературознавчих досліджень репрезентують І.Огієнка в ролі поета, прозаїка, драматурга, культуролога, перекладача, дослідника давньої і нової української літератури, релігійного мислителя, тобто предметом висвітлення у збірниках виступають

практично усі грані літературної спадщини видатного діяча. Незважаючи на цілком зрозумілу й оправдану фрагментарність рецензованих збірників, їх концептуальна цілісність забезпечується намаганням авторів підпорядкувати свої студії наскрізній ідеї — ідеї оприявлення найголовніших інтенцій художнього слова Великого Українця.

Державницький і націєтворчий характер українських часописів, політична незаангажованість митців, утвердження національного через осягнення вічного, мистецтво як суспільна і політична вартість, творчість як духовний досвід — це той далеко не повний перелік ідей І.Огієнка, які приваблюють дослідників-літературознавців і стимулюють їх пошукову роботу. Зв'язок спадщини І.Огієнка з естетичним досвідом письменників-полемістів XVI-XVII століть простежується в роботах кам'янецьких учених Є.Сохацької («Толерантність чи ворожнеча? (Духовні пошуки Мелетія Смотрицького та Івана Огієнка в світлі реценсії Берестейської унії 1596 року)» та Г.Насмінчук («Жанр треносу в європейсько-українських паралелях»). Наявність такого зв'язку самозрозуміла з огляду на постійне прагнення діячів української церкви подолати кризу православ'я, що була спричинена Берестейською унією наприкінці XVI століття. Л.Горболіс, професор кафедри української літератури Сумського державного педуніверситету ім. А.Макаренка висвітлює питання осмислення богословської концепції І.Огієнка у її зв'язках із старохристиянською і язичницькою традиціями. Авторка статті також з'ясовує, наскільки суголосними були ідеї Г.Кониського, І.Франка, Олени Пчілки, Лесі Українки, Т.Зіньківського, А.Кримського, Л.Яновської та І.Огієнка щодо релігійної культури українців і «рідномовних обов'язків» духовенства. Залучення до аналізу таких праць, як «Наші коляди», «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних» І.Франка, «Світогляд українського народу» І.Нечуя-Левицького, «Українські колядки» Олени Пчілки, «Дохристиянські вірування українського народу» І.Огієнка, а також листів та щоденникових записів Лесі Українки, М.Драгоманова, Л.Яновської робить можливим наступний висновок: *«Українські письменники порубіжжя усвідомлювали життєву цінність свят, звичаїв і були переконані, що руйнування традицій є причиною відчуження людини від етнічного середовища, а дотримання релігійних, моральних, правових та інших норм запобігає духовній асиміляції українців і виховує їх уважними до минулого, мудрими, толерантними, милосердними й порядними у ставленні до ближніх»* [2, с.178].

Значення спадщини Огієнка не може бути осягнуте поза порівняльно-історичними дослідженнями. Компаративний метод допоміг дослідникам створити контекст творчості І.Огієнка, що є особливо вагомим з огляду на його емігрантську долю. За матеріалами канадських архівів простежено стосунки Івана Огієнка з Наталеною Королевою у статті доктора історичних наук, професора кафедри українознавства Київського національного університету харчових технологій І.Тюрменко «Наталена Королева та її сучасники: Іван Огієнко, Олександр Кошиць, Василь Королів Старий». Дослідниця залучила епістолярій, збережений в архіві Української Православної церкви в Ка-

наді (м. Вінніпег), що уможливило проаналізувати особисті контакти письменниці і митрополита, проникнути в суть дискусії, яка зав'язалася між ними з приводу тлумачення образу Варвари в нарисі «Лепрозний». Про християнський пафос творчості Наталени Королеви, перша книжка перекладів якої вийшла у світ саме за сприяння Івана Огієнка, йдеться також у статті доктора філології, професора Ягеллонського університету Я.О.Поліщука «Наталена Королева та митрополит Іларіон (спільність концепції віри)». Дослідник всебічно висвітлює різні грані взаємин цих діячів. Зібрані ним у процесі роботи біографічні, критичні матеріали, епістолярій дали змогу провести виважений аналіз світоглядів Митрополита Іларіона та Наталени Королевої. Опираючись на часописи «Віра й культура», «Рідна мова», Я.Поліщук показує, наскільки уважним читачем та критиком зокрема християнських творів Наталени Королеви був І.Огієнко. У статті зі знанням справи говориться про перегук оцінок, висловлених у повісті «Без коріння» з висновками релігієзнавчої монографії «Дохристиянські вірування українського народу». З історичними студіями І.Огієнка дослідник зіставляє «Легенди старокиївські» Н.Королевої. Автор слушно зазначає: *«Історія творчих взаємин видатної письменниці Наталени Королевої та духовного провідника й блискучого інтелектуала Митрополита Іларіона (Івана Огієнка) підтверджує спільність багатьох поглядів та інтенцій, передусім у питаннях стратегічної ваги — про віру й духовність, культуру й літературу, людську душу, пам'ять тощо. Не випадково ці харизматичні особистості, реалізуючи свій вплив в середовищі еміграції, утверджували одні й ті самі цінності, працювали на відродження духовності та вірили в майбутнє українського народу»* [4, с.107]. Дотичними до окреслених у статтях І.Тюрменко і Я.Поліщука проблем є дві роботи професора Кам'янець-Подільського університету М.Васьківа, що були опубліковані у другому і третьому випусках збірника: «Наталена Королева: від «монологічного» до поліфонічного роману», «До проблеми вивчення біографії Наталени Королевої та її творчої самоінтерпретації».

На основі порівняльного аналізу семантичних рівнів публіцистичних творів І.Огієнка («Книга нашого життя на чужині») і Р.Іваничука («Дороги вольнії і невольнії») аспірантка О.Гандзій переконливо доводить думку про близькість поглядів на проблему меншовартості як одну з негативних рис української ментальності. Водночас дослідниця наголошує на тому, що погляди Огієнка та Іваничука, будучи проявом однієї культурної цілісності, мають різні відправні точки зору. *«І.Огієнко розвінчує меншовартість як представник еліти еміграції, а Р.Іваничук — як дослідник з Великої України, тому їх аналіз буде різним, однак не діаметрально протилежним, а різнобічним»* [4, с.70]. Утвердження ідеї духовного розвитку нації О.Гандзій простежує, активно посилаючись на художні тексти, зокрема «На Голготі», «Розп'ятий Мазепа» І.Огієнка, «Манускрипт з вулиці Руської», «Орда» Р.Іваничука.

Окремий блок досліджень займає різноаспектний аналіз художньої інтерпретації біблійних мотивів, проблем віри, духовного апостольства у творах письменників-класиків і сучасних авторів. Такими

дослідженнями, як «Плоди відступництва: до проблем художніх інтерпретацій євангельського мотиву» (М.Кудрявцев), «Проблема національно-патріотичного та духовного апостольства у творчості Ольги Кобилянської» (Л.Починок), «Релігійний аспект життєво-творчої і духовної біографії Юрія Федьковича (загальні зауваги)» (Л.Ковалець), «Актуалізація подій біблійного часу в романі Р.Іваничука «Євангеліє від Томи», «Ми будемо захищати себе — свою віру, і мову, і свій народ...»: проблема віри на сторінках роману «Северин Наливайко» М.Вінграновського крізь призму духовних постулатів Івана Огієнка» (Г.Насмінчук), актуалізується богословська спадщина Огієнка, набуваючи при тому додаткової перспективи і семантичної повноти. Праця І.Огієнка над видатними явищами української культури схарактеризована у статтях Є.Сохацької «Іван Огієнко про Богдана-Горя Антонича (за матеріалами «Нашої культури» 1935-1937 рр.), Н.Лютко «Слово про Ігорів похід» у дослідженнях Івана Франка та Івана Огієнка: спроба порівняння». Далеко за рамки заявленої теми «Шевченкіана Івана Огієнка» вийшла у своєму дослідженні професор Є.Сохацька, торкнувшись багатьох актуальних проблем сучасного шевченкознавства і літературної ситуації в цілому. У статті переконливо доводиться, що праці І.Огієнка, прочитані паралельно з іншими варіантами інтерпретації загадкових місць у поезіях Т.Шевченка, не лише проливають світло на низку принципів, почасти дискусійних, питань шевченкознавства, але й дають привід для переосмислення заданих стереотипів щодо атеїзму і богоборства Кобзаря. Аналітико-узагальнюючі міркування Є.Сохацької, що стосуються проблем текстології, джерелознавства, закладають добротну теоретичну основу подальших студій над спадщиною як Т.Шевченка, так і І.Огієнка.

Відрядно, що постать І.Огієнка приваблює не лише авторитетних учених, а й студентів, здобувачів, аспірантів. Тематика доповідей молодих науковців віддзеркалює їх тяжіння до поетичного набутку І.Огієнка. Так, здобувач кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка Т.Воротняк спробувала проаналізувати лірику митрополита Іларіона крізь призму молитовно-поетичного дискурсу. Вона, зокрема, звернулась до канадських часописів «Слово істини», «Наша культура», «Віра й культура», на сторінках яких побачили світ вірші «Радуйся, Чиста Маріє», «Кому я повім своє горе», «Тепла заступниця», «Покрова», «У неділю святу», «Тихий дощик на душу» та ін., що засвідчили глибоко християнську свідомість поета-мислителя. А студентка з Ніжина Н.Лізниченко прагне розглянути поезії Огієнка в ракурсах його біографії та в суто естетичному вимірі, означуючи їх (поезії) античними поняттями «краси», «гармонії», «міри» та «калокагатії». Вона аргументовано виокремлює два періоди в поетичній творчості митрополита Іларіона: «ранній, в якому звучать мотиви смутку, розчарування, нерозділеного кохання, і пізній, зрілий період, це, в основному, релігійна лірика, містерії, релігійні поеми, історичні драми та поеми» [2, с.187]. Зрозуміло, що студії, представлені у збірниках, не є рівноцінними, проте вони у своїй сукупності стають важ-

ливою підоймою в пошкваленні фахової розмови про літературну працю Огієнка, в осмисленні його феномену не лише на регіональному, але й всеукраїнському рівнях.

Загалом варто зазначити, що оприлюднені у чотирикнижжі про Івана Огієнка літературознавчі дослідження містять надзвичайно багатий матеріал, який продукує нові ідеї, відкриває нові горизонти в справі подолання стереотипів, популяризації спадщини та увічнення пам'яті Великого Українця.

Список використаних джерел:

4. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник: Серія історична та філологічна. Вип. I. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2003. — 200 с.
5. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник: Серія історична та філологічна. Вип. II. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2005. — 256 с.
6. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник: Серія історична та філологічна. Вип. III. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2006. — 284 с.
7. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник: Серія історична та філологічна. Вип. IV. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. — 340 с.
8. Сохацька Є. «Молюся за весь Рідний Край...» (Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності). — Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2007. — 276 с.

In the article we analyze the research works dedicated to Ivan Ohiyenko, which were carried out by scientists within the scientific research «Ivan Ohiyenko and modern science and education» (2003-2007).

Key words: studying of works by Ivan Ohiyenko, comparativistics, popularization of Ivan Ohiyenko works.

Отримано: 28.08.2008 р.

М. С. Тимошик

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОВАЖНИЙ КРОК ДО СТВОРЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ОГІЄНКІАНИ*

Ще кілька років тому в деяких наукових публікаціях констатувалося зародження в українській гуманітарній науці такого самостійного і перспективного напрямку як огієнкознавство — сукупності мовознавчих, історичних, філософських, літературознавчих, культурологічних, педагогічних, богословських досліджень про життя і творчість цієї не-

* *Іван Огієнко: «Тобі, Україно, віддав я всі сили...»*. Біобібліографічний покажчик / Укладачі Є.Сохацька, О.Трончук, В.Пархоменко. Редактор Є.Сохацька. Відповідальний за випуск О.Завальнюк. — Вип. 1. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет, 2008. — 76 с.